

Mirja Hartimo

Fenomenologian kreikkalaisilla alkulähteillä

Edmund Husserl, *Uudistuminen ja ihmisyyt*. Toim. Sara Heinämaa. Suom. Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale. Tutkijaliitto, Helsinki 2006. 183 s.

Edmund Husserlin (1859–1938) tuotannossa on viitauksia Aristoteleeseen aina ensimmäisestä julkaisusta *Philosophie der Arithmetik* (1891) lähtien. Tämä ei liene yllättävää ottaen huomioon Husserlin opettajan Franz Brentanon Aristoteleelta saamat vaikutteet. Sen sijaan Platoniin Husserl alkoi viitata vasta läpimurtotoeoksensa *Logische Untersuchungen* (1900–1901) ilmestymisen jälkeen. Myöhemmin Husserl on tosin selittänyt innostuneensa Lotzen Platon-tulkinnasta jo 1890-luvun alkupuolella.

Vuonna 1902 Husserlin hyvä ystävä, Marburgin uuskantilainen Paul Natorp, lähetti Husserlille kirjansa *Platos Ideenlehre. Eine Einführung in den Idealismus*, josta Husserl löysi itseään kiinnostavan ei-metafyyssisen tavan tulkita Platonin ideaoppia. Tämän jälkeen viitaukset Platoniin lisääntyvät Husserlin tuotannossa tasaisesti siten, että vuonna 1918 kirjeessä Julius Stenzelille Husserl kutsui itseään jo ”fenomenologiseksi platonistiksi” (*Briefwechsel VI*, 427–428). Tämä ei tarkoita sitä, että Husserl kannattaisi platonismia nykyaikaisen metafyyssikan tarkoittamassa merkityksessä, vaan vaikutteet näkyvät etenkin hänen käsityksessään filosofiasta ja sen luonteesta. Vuosien 1923–24 *Erste Philosophie* -luentosarjassaan Husserl selittää, kuinka filosofian historian merkkihenkilöistä laskutavasta riippuen kaksi tai kolme ovat ylitse muiden. Nämä ovat Platon, Sokrates–Platon ja Descartes. Husserl antaa etusijan Platonille tai Sokrates–Platonille ja esittää, että sokraattisen itserefleksion merkitys on siinä, että vain sellaisen avulla voimme saavuttaa

aitoa itseymmärrystä, joka on myös aidosti eettisen elämän ehto.

Nyt julkaistuun kokoelmaan *Uudistuminen ja ihmisyyt* on käännetty kolme Husserlin 1920- ja 1930-luvuilla kirjoittamaa esseetä, joille on leimallista juuri tällaiset antiikin filosofiasta kumpuavat vaikutteet. Kaksi ensimmäistä kuuluvat Husserlin japanilaisessa *Kaizo*-aikakauskirjassa vuosina 1923–24 julkaistuun sarjaan, ja kolmas on Husserlin kuuluisa Wienin-luento vuodelta 1935. Ensimmäinen essee ilmentää sokraattis-platonistista teoreettista asennetta, toinen näyttää löytävän inspiraation Aristoteleen etiikasta, ja kolmas syntetisoi nämä kaksi lähestymistapaa filosofian roolia länsimaisessa kulttuurissa käsittelevään kypsään ja levolliseen pohdiskeluun.

Sokraattis-platonistinen olemustutkimus

Kokoelman ensimmäinen essee ”Olemustutkimuksen menetelmä” on *Kaizo*-aikakauskirjassa vuonna 1924 ilmestyneistä esseistä toinen. Artikkelin käsittelee fenomenologista olemustutkimusta, jonka Husserl heti esseen alussa samaistaa Sokrateen ja Platonin apriorisia ideoita koskevaan tutkimukseen. Husserlin platonismi ei kuitenkaan tarkoita metafyyssistä ideaopin omaksumista, vaan sokraattis-platonistista käsitystä filosofian luonteesta. Kuten Sara Heinämaa huomauttaa teoksen johdannossa, Husserl määrittelee fenomenologian metodisesti; fenomenologia ei siis muodosta oppirakennelmia, kuten ”Olemustutkimuksen menetelmän” suomentaja Joonas Taipale painottaa omissa johdannossaan.

Esseessään Husserl esittelee fenomenologisen metodin johdonmukaisena tapana toteuttaa sokraattinen olemustutkimus. Fenomenologinen asenne on siten verrattavissa Sokrateen filosofiseen pohdiskeluun, ja fenomenologisen reduktion tarkoitus on vastaavasti kääntää arki ajattelun vanki filosofiaan, pohtimaan sitä, miten maailma on meille annettu.

Kuten Platonin dialogeissa myös Husserlille matematiikan rooli on tässä keskeinen. Matemaatikko on askeleen vapaampi kuin havaittavan todellisuuden vanki; matemaatikolla on vapaus kuvitella mahdollista todellisuutta ylipäänsä. Fenomenologisessa olemustutkimuksessa matematiikalle ominaista intuitiota sovelletaan kaikkeen todellisuuteen. Esseen suomentajan Joonas Taipaleen kirjoittamassa ansiokkaassa johdannossa selvitetään Husserlin fenomenologian peruskäsitteet selkeästi ja tarpeetonta jargonia välttäen.

Aristoteellinen yksilöetiikka

Siinä missä Husserlin teoreettinen lähestymistapa ammentaa innoitusta Platonilta, Husserlin käytäntöä koskevat kirjoitukset vaikuttavat kovin aristoteelisilta. Kokoelman toinen essee, ”Uudistuminen yksilöeettisenä kysymyksenä” on myös vuonna 1924 *Kaizo*-lehdelle kirjoitettu essee. Se tarkastelee Husserlin käsitystä käytännöllisen järjen ohjaamasta elämästä. Uudistuminen (*Erneuerung*) on Husserlin mukaan etiikan ylin teema, ja koska yhteisössä tapahtuva uudistuminen riippuu yksilöeettisestä uudistumisesta, tarkastelu on aloitettava jälkimmäisestä. Husserlin

menetelmä on edellisessä esseessä kuvattua olemustutkimusta.

Husserlin argumentaatio noudattaa Aristoteleen *ergon*-argumenttia: *Nikomakhoksen etiikka* alkaa toteamuksella, että "[k]aikki taidot ja tutkimukset ja samoin kaikki toiminnat ja valinnat näyttävät tähtäävän jonkin hyvän saavuttamiseen" (1094a1). Ihmiset jatkuvasti pyrkivät joihinkin tavoitteisiin, jonkin hyvän saavuttamiseen. Aristoteleen mielestä ihmisten lopullinen päämäärä on elää onnellista elämää.

Selvittääkseen sen, mitä on onnellinen elämä, *eudaimonia*, Aristoteles tarkastelee ihmisen *ergonia* eli tehtävää. "Sillä kun puhutaan huilunsoittajasta, kuvanveistäjästä ja minkä tahansa taidon harjoittajista tai ylipäänsä olioista, joilla on jokin tehtävä tai niille ominainen toiminta, näille hyvä ja näiden hyvyys näyttävät liittyvän tehtävän suorittamiseen." (1097b25–28).

Aristoteleen mukaan ihmiselle ominainen tehtävä on "elämä sielun järkevän osan mukaisena toimintana." (1098a3–4). Hyvä ihminen toteuttaa tehtävänsä hyvin eli elää järjen ohjaamaa käytännön elämää tai parhaimmillaan teoreettista elämää filosofoiden. Tällainen elämä antaa syvimmän henkilökohtaisen tyydytyksen.

Aristoteleen tavoin Husserl painottaa ihmisen jatkuvaa pyrkimystä jonkin "hyvän (*Gut*) saavuttamiseksi". Myös Husserl aloittaa tarkastelun ihmisen olemuksen tarkastelulla. Hän ottaa lähtökohdakseen ihmiselle ominaisen kyvyn "itsetietoisuuteen persoonallisen itsetutkimuksen (*inspectio sui*) varsinaisessa mielessä, sekä tähän perustuvan kyvyn reflektiiviseen kannanottamiseen, joka viittaa takaisin itseen ja omaan elämään, eli kyvyn persoonallisiin akteihin: itsetutkimukseen, itsearvottamiseen ja käytännölliseen itsemääräämiseen (itsehtahtomiseen ja itsehahmottamiseen)" (75–76).

Eettinen ihminen elää itsereflektiivisen järjen ohjaamana, mikä edellyttää jatkuvaa uudistumista, jatkuvaa itsekriittistä oman elämän tarkastelua suhteessa omaan koko elämään. Järjen ohjaama elämä on kaikkien tekojen

osalta täysin oikeutettua ja takaa puhtaan ja pysyvän tyydytyksen. Husserlin versio Kantin kategorisesta imperatiivista onkin: "Ole tosi ihminen. Elä elämää, jonka voit kautta näkemyksellisesti oikeuttaa; elä käytännöllisen järjen määrittämää elämää" (93).

Tällainen elämä edellyttää jatkuvaa itsetarkkailua, -hallintaa ja -kultivointia, siis uudistumista käytännöllisen järjen ohjaamana. Eettinen elämä ei synny itsestään, eikä siihen voi ketään ulkoapäin pakottaa, vaan se kumpuaa vapaan ihmisen universaalista itsetutkiskelusta ja jatkuvasta uudistumisesta kamppailussa "alentavia taipumuksia" vastaan.

Teorian ja käytännön yhteisö

Kokoelman viimeinen essee "Filosofia ja eurooppalaisen ihmisyyden kriisi" on kirjoituksista myöhäisin. Se on kypsä ja levollinen essee eurooppalaisesta ihmisyydestä ja filosofian merkityksestä sille. Esseessä Husserl kartoittaa eurooppalaiselle ihmisyydelle ominaista kutsumuksellista teoreettista asennetta. Eurooppalaisen ihmisyyden *teloksena* on tuottaa teoriaa henkilöiden välisessä yhteistyössä.

Ihmettelystä syntynyt teoreettinen asenne on mahdollista yhdistää käytännölliseen asenteseen, "sitä, että rajatussa ykseydessä ja kaiken praksiksen sulkeutuksessa muodostunut *theoria* (universaali tiede) kutsutaan palvelemaan uudella tavalla ihmiskuntaa. [...] Tämä tapahtuu uudenlaisen *praksiksen* muodossa: kaiken elämän ja sen päämäärien universaalissa kritiikissä, kaikkien ihmiskunnan elämästä jo kasvaneiden kulttuurimuodostumien ja kulttuurisysteemien kritiikissä. Kyse on siis myös itse ihmiskunnan ja sitä eksplisiittisesti tai implisiittisesti ohjaavien arvojen kritiikistä." (151)

Korkeamman järjen ihmisyyys vaatii aitoa filosofiaa, jota filosofit luovat keskinäisessä yhteistyössä ja toistensa töitä kritisoiden. Länsimaisen olemassaolon kriisi merkitsee eurooppalaisen ihmisyyden olemukselle ominaisen järjen käytön näennäistä kariutumista. Husserl lopettaa

”Kääntäjät ovat tehneet kunnioitusta herättävän työn muuttaessaan tekstin sangen luettavaksi ja selkeäksi suomeksi.”

esseen kuitenkin optimistisesti vakuuttuneena uuden elämänsyvyuden ja henkevoitymisen noususta: "sillä vain henki on kuolematon" (176).

Kokoelman viimeinen essee täten liittyy aiemmin esitetyt ajatukset näkemykseen eurooppalaisesta yhteisöstä. Se yhdistää kahden aiemman esseiden teoreettisen ja käytännöllisen näkökulman osoittamalla, kuinka vastuullisessa ja järjen ohjaamassa yhteisöllisessä elämässä teoreettinen asenne löytää paikkansa inhimillisten käytäntöjen piiristä.

Lopuksi

Uudistuminen ja ihmisyyys on kaikin puolin tervetullut lisä suomenkieliseen fenomenologiseen kirjallisuuteen. Sen perusteella saa hyvän kokonaiskatsauksen myöhäisen Husserlin ajattelutavasta. Esheet on kirjoitettu laajemmalle yleisölle, ja ne välttävät teknisiä yksityiskohtia; Husserlin teknisempiä tekstejä ei kannattaisikaan suomentaa. Kokoelma on huolellisesti toimitettu ja suomennettu, ja jokainen essee on asiantuntevasti esitelty. Husserlin saksaa on yleisesti ottaen tuskallista lukea, mutta kääntäjät ovat tehneet kunnioitusta herättävän työn muut-

taessaan tekstin sängen luettavaksi ja selkeäksi suomeksi.

Kriittisenä kommenttina huomautettakoon Simo Pulkkinen ratkaisu suomentaa sana *Gut*, *Güte* sanalla ”hyödyke”. Kuten Pulkkinenkin huomauttaa, termiä käytetään sellaisessa laajuudessa, että se ei rajaudu pelkästään konkreettisiin olioihin. Husserl käyttää termiä erityisesti päämäärätietoisuutta käsittelevässä *Kaizo*-esseeseen kuuluvassa erillisessä liitteessä, jossa se Pulkkinen mielestä viittaa poikkeuksellisen selvästi ja systemaattisesti konkreettisiin, ih-

misen luomiin hyödyllisiin asioihin. Kuitenkin Husserl puhuu myös esimerkiksi yleisen hyvän (*Gut*) ideasta, jonka Pulkkinen kääntää yleiseksi hyödykkeeksi, mitä se sitten lieoneekään. Johdannossaan Pulkkinen vihjaa mahdolliseen Heidegger-yhteyteen, mutta itse olisin halukkaampi tulkitsemaan tässä esitetyn päämäärätietoisuuden hämmästyttävän aristoteelisenä persoonakäsityksen kehittelynä.

Viiteet

1. Vertailun on esittänyt Henning Peucker Husserl Circlen kokouksessa Prahassa huhtikuussa 2007 pitämässään esitelmässä ”Life as ergon: Aristotelian Elements in Husserl’s Ethics”.

Kirjallisuus

- Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Suomentanut Simo Knuutila. Gaudeamus, Helsinki 1989.
- Edmund Husserl, *Briefwechsel VI: Philosophenbriefe*. Kluwer, Dordrecht, Boston & London 1994.